

Blaauw Jan 2021

Kleine-Gartmanplantsoen, Amsterdam

In 1991 gaf de gemeente Amsterdam aan beeldend kunstenaar Hans van Houwelingen de opdracht een kunstwerk te maken voor het Kleine Gartmanplantsoen. Hij maakte een ontwerp dat van het hele plantsoen een kunstwerk maakte - een omgevingskunstwerk. Ruim twee jaar later werd met een spectaculaire theatershow *Blaauw Jan* onthuld. Een kwart eeuw lang was het plantsoentje de vertrouwde habitat van veertig levensechte hagedissen - varanen, agames en leguanen - die zich schichtig ophielden in een wildernis van struiken, bloemperkjes, straatvuil en vastgeketende fietsen en brommers. In het voorjaar kropen ze tussen de krokussen en de tulpen, als Ajax kampioen werd of op Koninginnedag tussen de bier- en colablikjes. De hagedissen behoorden tot een vast ritueel op dit drukste plein in de Amsterdamse binnenstad. Overdag een exotische attractie, s'avonds een spooky metgezel van drommen bedwelmden toeristen. De kunstenaar zag de chaotische drukte van het Leidseplein als een stedelijke kwaliteit en vond dat het plantsoen met de hagedissen niet alleen overdag moest functioneren, maar 's avonds zich moest mengen in het stedelijke delirium.

Als gevolg van de herinrichting van het Leidseplein en het Kleine-Gartmanplantsoen verdween het plantsoentje en werden de hagedissen enkele jaren opgeborgen. Hans van Houwelingen werd gevraagd om *Blaauw Jan* in te passen in het herstructureringsplan. Dat betrof niet alleen het her-plaatsen van de bronzen beelden, maar het opnieuw ontwerpen van een 'leefomgeving' voor de hagedissen. De kunstenaar maakte opnieuw een omgevingskunstwerk, dat zich artistiek en architectonisch verhoudt tot de herstructurering van het Leidseplein gebied en de bouw van de fietsenkelder onder het maaiveld. Bij een dergelijke geforceerde samenwerking ligt het voor de hand om naar compromissen te zoeken en verschillende belangen, plannen en ideeën gemoedelijk in elkaar te schuiven. Hans van Houwelingen zocht echter niet naar het compromis maar koos juist voor de clash. Het benadrukken van de botsing tussen tijden, stedenbouwkundige opvattingen en projectgrenzen werd was voor hem het uitgangspunt.

Bouwlocaties zijn altijd begrenst en projectgrenzen zijn voor het straatbeeld doorgaans een doorn in het oog. Ineens houdt het ritme en de vormtaal op en verandert in een ander. Lantaarnpalen zijn plots van een ander merk, type of kleur, de straatklinkers anders van maat, het betegelde fietspad ineens geasfalteerd etc. Het Leidseplein heeft twee historische projectgrenzen. In de 18^e eeuw werd het Amsterdamse grachtenpatroon bruto doorbroken door de bouw van de Schouwburg dwars over de Lijnbaansgracht. Nog steeds zien we de onbeholpen wijze waarop de gracht achter de Schouwburg weer zichtbaar wordt. In 1913 herhaalde zich de situatie toen er voor de Schouwburg opnieuw een stuk van de gracht werd overkluisd, waarop en het Kleine Gartmanplantsoen werd aangelegd. Er werd weliswaar ruimte gemaakt maar het Leidseplein kreeg ondanks zijn naam nooit het karakter en de kwaliteit van een plein. De locatie is nog steeds een historisch document van stedenbouw die zichzelf in de weg zit. Te klein als park, te groot als brug bleek het plantsoentje voor hagedissen de juiste leefomgeving. Waar de Lijnbaansgracht in 1913 ondergronds ging bouwde de beroemde Amsterdamse School architect Jo van der Mey (1878-1949) een brug

met noodgedwongen slechts één leuning. De 17e en 20e eeuw botsten tegen elkaar op. Twee tijdgewrichten hangen er moeizaam tegen elkaar aan. De pijn van deze historische projectgrens is altijd voelbaar gebleven en het kunstwerk van Hans van Houwelingen benadrukt deze clash ten volle. Het werk bestaat uit de ‘tweede’ brugleuning over de Lijnbaansgracht, de pendant van de historische brug van Van de Mey. Een exacte kopie van gemetselde baksteen, natuurstenen afwerking, smeedijzeren hekwerk en verlichting spiegelt met uiterste precisie de historische brugleuning. Alleen liggen de twee leuningen niet netjes tegenover elkaar, maar zijn door een aardverschuiving van plek verschoven. De moderne fietsenkelder is letterlijk met geweld in de oude gracht geschoven. Er ligt nu een brug over de Lijnbaansgracht met brugleuning uit 1913 en 2021. De brug overspant hierdoor nu ook de tijd. Aan de oostkant behoedt de oude leuning ons om in het water te vallen, aan de westkant helpt de nieuwe leuning ons de diepte in om de fiets te stallen. De zigzag bakstenen kademuur uit het Amsterdamse School ontwerp van Van der Mey botst tegen het hedendaagse design van de fietsenkelder van Zwarts & Jansma Architects. Hier bestaat geen compromis in vormgeving, maar klotsen tijden, architecturale criteria en schoonheidsidealen tegen elkaar op en stallen we veilig de fiets waar het grachtenwater ons ieder moment lijkt te kunnen gaan overspoelen.

Vanuit de krochten van de fietsenkelder zijn de hagedissen terug gekropen naar hun vertrouwde habitat, de perfecte leefomgeving om vrijwel bewegingsloos maar scherp de situatie in de onderwereld te aanschouwen. De vele bezoekers van het Leidseplein zullen op hun beurt weer in gesprek gaan met de hagedissen, ermee op de foto willen of eraan sjoeren als ze teveel gedronken hebben.